

BLIV KLOGERE PÅ ...



ØRREDENS GYDNING – MED PETER HENRIKSEN

Peter Henriksen er uddannet ferskvandsbiolog fra Københavns Universitet, og i dag arbejder han som konsulent med rådgivning om blandt andet fiskebestande i vandløb.

Det skulper og plasker, når ørrederne netop nu gyder i vandløbene, men hvordan foregår ørredens gydning egentlig, og hvor foregår det? Det og meget mere får du svar på, når biolog Peter Henriksen deler ud af sin viden om ørreden og dens gydning, og han giver på samme tid tips til, hvordan du selv kan opleve ørrederne på gydebankerne.

Af Christian Lykke Flinker

Kan du kort forklare, hvordan ørredens gydning egentlig foregår?

Hunnen "graver" en fordybning i gydebankens småsten ved at lægge sig på siden og slå kraftigt med halen. Imens kæmper én eller flere hanner om pladsen ved hendes side. Når gruben er dyb nok, gydes og befrugtes en portion æg. Ofte lurar en flok mindre hanner i nærheden, og når de kan se, at der er fri bane, så stryger de frem og får ofte held med at befrugte nogle æg. Disse små "snigerhanner" er ofte bækørreder, og de lever livet farligt. En del må lade livet i kampen med de større hanner. Undersøgelser har vist, at der ofte er adskillige fædre til hver huns æg. Fænomenet med snigerhanner er antageligt naturens måde at sikre en stor genetisk variation, idet der hos havørreder er et overtal af hunner, som udgør omkring 75 %. Efter gydningen dækker hunnen fordybningen med æggene med småsten igen, så de nu ligger 10 – 20 cm nede i banken. Det synlige bevis på gydningen er nu en markant forhøjning af småsten med et hul foran. Disse såkaldte gydegravninger kan måle flere meter på hver led og er ofte meget iøjnefaldende.

Hvor i vandløbet sker det normalt?

Havørreder gyder ofte i mindre vandløb, end man umiddelbart skulle tro. De klassiske gydevandløb er små bække med en bredde på 1-3 meter med småstenet bund og frisk strøm. Det kan være i korte, små vandløb eller i store vandsystemers øvre forgreninger. Det kan være svært at tro, når man om sommeren ser på disse lavvandede bække med få centi-

meter vand over strygene, men gydningen foregår i november-december og ofte i forbindelse med regn, hvor vandet stiger. Det uklare vand og den store vandføring gør vandringen sikrere og nemmere, og i sådanne nætter indfinder de store havørreder sig på gydeområderne og gennemfører ofte gydningen på ganske få døgn. Det siger sig selv, at spærringer, som forhindrer opgang og gydning i de små vandløb, er ødelæggende for bestandene, og derfor er der gjort en stor indsats for at sikre passage.

Hvad er nogle af de største trusler for ørredens æg, når de ligger i gydegruset?

Den gode gydebanke består af småsten på størrelse med valnødder, og den har lavt, rent vand og frisk strøm. I naturvandløb overlever næste alle æg og larver. Sådan er det desværre langt fra alle steder i dag i vores mere eller mindre kulturpåvirkede landskab. Mange steder er der en transport af sand og mudder, som kan indlejres i banken og kvæle æg og larver. Jeg var for mange år siden med til at udvikle den såkaldte "sedimentationskurv", som kan bruges til at måle, hvor meget sand og mudder, der indlejrer sig imellem gydebankens småsten i den kritiske tid fra gydningen og frem til, ynglen forlader banken. Vi fandt ud af, at den kritiske grænse er omkring 15 % sand. Her overlever kun enkelte æg øverst i banken. Vi fandt samtidig ud af, at både sand og mudder finder ind i banken og fylder mellemrummene mellem stene op nede fra, uanset hvor kraftig strømmen er over bankens overflade. I det tilfælde må der i stedet skrives ind mod kilderne og eventuelt etableres sandfang.

Hvilke krav stiller ynglen til opvækstområderne?

Ynglen kommer frem fra gydebankerne i april-maj og kræver i de første måneder ganske lavt vand. Ofte kan man se den 2-3 centimeter lange yngel stå på få centimeter dybt vand imellem småstenene. Ørrederne er fra første dag territoriale og kræver gemmesteder for rovdyr som blandt andet fiskehejrer. Det betyder, at tætheden af unge ørreder bestemmes af antallet af skjulesteder i form af sten, rødder, brinker, udhængende vegetation. De kræver i hele den første sommer fortsat lavt vand med 10 – 20 cm, hvilket er meget vigtigt at huske, når der skal udlægges gydegrus. Jeg har set mange eksempler på projekter, hvor der i den bedste mening er udlagt gydegrus i vandløb med 30 – 40 centimeters vanddybde, og hvor resultatet har været, at der trods gydning og mange skjulesteder i områderne var ingen eller kun få ½ års ørreder om efteråret. Årsagen var, at der ganske enkelt var for dybt. Her har vi en særlig udfordring med klimaforandringerne, som antageligt medfører flere skybrud i sommerhalvåret. Den følgende flom i gydeområderne kan blive et problem for ynglens overlevelse. I kommende projekter med udlægning af gydegrus kan det således anbefales at prioritere de øvre dele af vandløbene og steder, hvor der ikke opstrøms er store befæstede arealer som eksempelvis byer og veje.

Når gydningen nu foregår øverst i vandløbene, hvor meget gydevand er der så egentlig behov for?

Min erfaring er, at der er behov for, at omkring 10 % af bunden i opvækstområderne består af gydegrus, hvis der skal opnås tilfredsstillende tætheder af ørredyngel. Det er desuden vigtigt, at gydeområderne ligger jævnt fordelt i opvækstområderne, da ynglen i det første års tid kun flytter sig omkring 500 m fra gydebanken. Det er min erfaring, at det nogle steder er manglen på skjul og ikke gydegrus, der begrænser bestandene. I stedet for udlægning af mere gydegrus kan det ofte være en god idé at udlægge skjulesten og forbedre de eksisterende banker ved at spule dem rene for sand og slam. Hvis der er en stor sandtransport, så hjælper det ikke at spule, før transporten er bragt til ophør.

Kan man overvåge bestandene ved at tælle gydegravninger?

Ja, det sker manges steder, og jeg har sat en overvågning i system på Sjælland igennem blandt andet mit arbejde for Fishing Zealand. Ved jævnlige optællinger kan vi sige noget om gydebestandens størrelse, og hvordan bestandene udvikler sig.

Hvad skal man gøre, hvis man selv gerne vil opleve gydende havørreder?

Det bedste er at besøge et lille gydevandløb efter en god omgang regn og rusk i november-december. Om dagen er fisken meget sky, men om aftenen vil man ofte med lygte kunne være heldig at se gydende havørreder. Hvis man ikke selv kender et gydevandløb i nærheden, kan man tage med på havørredsafari med for eksempel Fishing Zealands Grusbande, som laver et par ture hvert efterår. ←

TAG PÅ HAVØRREDSAFARI

Et par gange hvert efterår tager Den sjællandske Grusbande på havørredsafari i nogle af de sjællandske vandløb, hvor du kan opleve ørredens gydning på nært hold. Du kan deltage på én af disse ture ved at melde dig til via Facebookgruppen "Den sjællandske Grusbande", som jævnligt slår arrangementer og projekter op, herunder havørredsafari.



ØRREDORGIE

Der er ofte mange fædre til en ørredhuns æg, fordi flere mindre hanner har held med at blande sig i gydningen.



TILBAGE TIL FØDESTEDET

Havørred vender i stor udstrækning tilbage til det samme sted i vandløbet, hvor den selv i sin tid kom til verden og voksede op, og man har observeret, at en havørred kan anvende den samme gydeplads år efter år.



GYDESTEN OG IKKE GYDEGRUS

Man taler ofte om "gydegrus". Det bør faktisk revideres til "gydesten", idet gydebanker primært består af småsten på størrelse med store valnødder og nogle lidt større sten.